

УДК 81'373.6

С.Л. Брайченко

ДО ЕТИМОЛОГІЇ ГІДРОНІМА *ЧОРНЕ МОРЕ*

У пропонованій статті розглядається питання про походження назви Чорне море, аналізуються причини виникнення даного найменування у різні часи й у різних народів.

Ключові слова: мовознавство, семантика, ономастика, топоніми, гідроніми, етимологія, Чорне море.

Географічні назви досліджуються мовознавцями з різних точок зору й у багатьох аспектах. Потребують вони спеціального аналізу і з боку семантики. Важливо визначити, які ознаки (семантичні, структурні, функціональні тощо) найвідчутніше позначаються на формах найменування.

У пропонованій статті ми зупинимося на з'ясуванні питання про походження гідроніма *Чорне море*.

Назва *Чорне море* перш за все асоціюється з тим, що колір води в ньому якщо не чорний, то принаймні значно темніший, ніж кольори інших морів. Існувало й припущення, що це найменування виникло тому, що у стані замерзання поверхня моря начебто уявлялася чорною. Але насправді це не так. Щекатов у «Словаре географическом Российского государства» пише: "Чорним воно іменується для того, що трапляються на ньому жорстокі сильні бурі, від яких кораблі зазнають безпеки; а вода в ньому такого ж кольору, як і в інших морях." Деякі вчені намагалися пояснити назву *Чорне море* застосуванням до нього назви кольору неба, який зумовлений різним положенням сонця: сонце, що сходить, дає червоний колір; обіднє – білий; сонце, що заходить, - синій; а напівнічне – чорний. Легенда, яка дійшла до нас із сивої давнини, розповідає, що море чорне, бо почорніли від сірководню мідні якорі греків (адже греки не називали Чорне море за кольором).

Назва Чорного моря дуже давня, і смисл її губиться в глибині віків. З'ясувати цей смисл важко, але за допомогою спеціальних методів мови – можливо. Це переконливо довів відомий мовознавець Ю.О.Карпенко, наголосивши, що "назва *Чорна море* перекладена слов'янами, ймовірно, із скіфської мови, а скіфи користувалися перекладом з індоарійської" [1,с.11]. Виходить, що назва *Чорне море*, не дивлячись на свою прозору етимологію, за походженням не є слов'янською. Наука досить твердо встановила, що скіфи, які жили в давнину на Північних берегах Чорного моря, називали його *Ахшаена*, значить – «темне, чорне». Слов'яни скористувалися скіфською назвою моря, переклавши її на свою мову. Ось так і получилось *Чорне море*.

Те ж саме ім'я *Ахшаена* стало відомим і грекам, які почали поселятися у

Північному Причорномор'ї. І греки теж взяли його до уваги, але не так, як слов'яни. Слов'яни вилучили із назви його смисл, а греки обмежилися звучанням *Аишаена*. Звучання це було дещо змінено на грецький лад, зближено зі словом, яке існувало у грецькій мові. В результаті получилася найдавніша грецька назва Чорного моря *Понтос Аксейнос*. І на ґрунті грецької мови ця назва вже не мала нічого спільного з кольором, а означала «Негостинне море».

Таке осмислення старої скіфської назви виявилось для греків досить обтяжливим. Кому цікаво плисти в Негостинне море? Потреби колонізації чорноморського узбережжя з необхідністю призвели до облагородження неприємної назви. Заперечення А- було замінено позитивною часткою Ев-, і з'явилася приваблива назва *Понтос Евксейнос* – «Гостинне море». Таким чином ця назва, яка добре всім відома у формі *Понт Евксейнський* і традиційно вважається давнім ім'ям Чорного моря, насправді навіть молодша від найменування «Чорне море». Це – потомок, побічна гілка розвитку старої назви з колірним смислом.

Але звідки ж цей смисл взяли скіфи? Виявляється теж переклали, вилучили з іншої, більш давньої назви. Це встановив відомий мовознавець О. Трубачов. Учений довів, що до скіфів та інших іншомовних племен східну частину Північного Причорномор'я та Крим заселяли індійські племена – меоти, сінді, сатархи, а також загадкові таври. Для історії назви Чорного моря дуже важливо те, що племена ці спочатку населяли Узбережжя Азовського моря, а потім вже продвинулися до Причорномор'я – до Криму, до Дніпра, до Бугу. І ось знайдена стара індомовна назва Чорного моря – *Темарун*. І ця назва означає «Чорне море», її й переклали скіфи на свою мову.

А назва *Темарун*, найдавніше з доступних нам імен Чорного моря, пов'язана з переміщенням з басейну Азовського моря до Чорного. І людям, що звикли до кольору мілководного Азовського моря, величезна акваторія глибоководного Чорного моря показала темною, чорною. Народилася назва, смисл якої через ланцюжок перекладів дожив до наших днів.

До речі, ланцюжок цей слов'янами не скінчився. Уже із слов'янських мов смисл «Чорне море» перейшов і у турецьку назву *Караденіз*.

Басейн Чорного моря у різних народів і в різні часи мав багато назв: *Кіммерійське море, Скіфське море, Таврицьке море, Руське море, Святе море* – ось неповний їх перелік. Але головним завжди було найменування із значенням «Чорне море».

Таким чином, географічні назви являють собою величезну цінність з точки зору історії народу, його культури, оскільки залишають слід в духовному житті багатьох поколінь, через це питання про вибір лексики для топонімів є одним з найбільш суттєвих.

Список використаних джерел

1. Карпенко Ю.А. Специфика ономастики // Русская ономастика. Сборник научных трудов. – Одеса: ОГУ, 1984. – С.3-16.
2. Никонов В.А. Введение в топонимику. – М.: Наука, 1995. – 320с.
3. Стрижак О.С. Про що розповідають географічні назви. – К.: Наук.думка, 1997. - 432с.

В предлагаемой статье рассматривается вопрос о происхождении названия Черное море, анализируются причины возникновения данного именованія в разное время у разных народов.

Ключевые слова: *языкознание, семантика, ономастика, топонимы, гидронимы, этимология, Черное море.*

In this proposed article the question about origin of the name of the Black Sea is considered and causes of occurrence of this naming at different times of different nations are analyzed.

Keywords: *linguistics, semantics, onomastics, place names, hydronyms, etymology, the Black Sea.*

УДК 811.161.2'373.421

В.Ю. Сікорська

ЯВИЩЕ СИНОНІМІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано явище відображеної (спадкової) словотвірної синонімії на матеріалі української науково-технічної термінології. Проаналізовано доцільність уживання таких паралелей з погляду норми.

Ключові слова: *синонімія, словотвір, науково-технічна термінологія.*

Технічна лексика вживається у галузях науки, хоча при цьому залучається значна частина загальноновживаних слів. Науково-технічний вокабуляр – це засіб спілкування учених і фахівців, які намагаються користуватися ним точно і постійно. Технічні терміни мають спеціалізовані і окреслені значення. Незважаючи на те, що термінологія нараховує велику кількість одиниць, користується нею менша частина населення, а тому термінолексика у своїй більшості до загального словника мови не потрапляє. Через це терміни мають більшу стабільність і стійкість перед морфологічними і семантичними змінами, ніж загальноновживана лексика.

Питання синонімії неодноразово розглядалось в українському мовознавстві, але джерельну базу більшості цих досліджень складала